

CAPUT. VIII.

„ne, ratione cuius ille homo dicitur esse servus peccati, et timor in eo existens dicitur esse timor servilis. Per hunc etiam modum cum dico, aliquem timere serviliter, duo dico, videlicet actum ab illo habitu egredientem, et voluntatis servilitatem, sive deformitatem concomitantem. Sed attendendum, quod hoc potest esse dupliciter, aut ita quod deformitas illa voluntatis concomitetur quantum ad habitum, aut quantum ad actum. Si concomitat solum quantum ad habitum, sic potest esse, quod aliquis serviliter timeat, et tamen motu illo non peccabit: quia si ex recognoscione penarum aliquis abhorret offendere Deum, hoc potest esse prater omnne peccatum. Si autem concomitur in actu, quamvis ipsum timere de se non sit malum, tamen ratione deformitatis actualiter annexa depravatur: sicut aliquis, qui timet penas, et timendo dolet, quod tales penae infliguntur pro culpa, et actu etiam concupiscit peccare, si non esset illa pena: et hoc modo timere serviliter, est peccatum, et malum: hoc autem non est semper, cum quis movetur timore servili; alioquin per usum illius doni magis se homo a gratia elongaret, quam prepararet, quod plane falsum est. Et ideo concedendum est, quod usus timoris servilis potest esse bonus, licet non sit bonus bonitate meriti, sed magis bonitate preparante, vel ordinante ad meritum, qua simili stat cum peccato.“ Timor ergo existere valet in eo, qui est servus peccati, et deformitatem habitualem, hoc est peccatum habituale habet: cum vero deformitas, vel culpa actualis, et actualis concupiscentia peccati, seu actualis voluntas peccandi, si pena non imminet, insunt timenti, ejus insipient timorem, qui idcirco non bonus, sed malus erit, atque peccatum, et non dispositio ad gratiam, sed potius indispositio: quapropter cum timor, de quo agitor, bonus sit, supernaturalis, et ad gratiam dispositio, homo dum illo afficitur, neque deformitatem, seu culpam actualem, neque actualem concupiscentiam peccati, neque voluntatem actualem peccandi, si impune licet, habere dicendum est. Cum Doctore Seraphico sentire videntur nonnulli Initialista, nam ut dicam cap. xxvi. n. 2. et cap. xxix. n. 27. fatentur, quod timor, et attrito, cum voluntatem peccandi non excludunt, mala sunt opera: hinc tamen fit, attritionem, ac timorem, de quibus nunc est sermo, et voluntatem illam propulsare, quia non mali, sed boni sunt actus, sicut ex doctrina Ecclesiae cap. i. constitutum est; et sufficere ad gratiam in Sacramento consequendam; id namque constantes illi negant, quod existimant, voluntatem eam timore, et attritione non expelli. Imo attrito, (id ipsum de timore dixerim, quod illius origo sit, ac socius) etsi absit amor benevolus, peccandi extinguit voluntatem, quia etiam tunc est motus bonus, ac supernaturalis, ut constat ex damnatione thesis cap. precedentis n. 6. relat. Sed hic premi queunt auctores predici: nam attrito, amore deficienti, vel expellit voluntatem peccandi, vel secutus? Si ajunt: attrito sine amore dispositio est sufficientis, quod ipsi abundant: si insipient; attrito sine amore mala est, et hoc damnat Ecclesia. Quocirca aut sibi, aut Ecclesia adversum dogma stabilire, meo iudicio, coguntur. Et addit S. Bonaventura: „Ad illud vero quod primo obiectatur in contrarium, quod in timore servili vivit voluntas peccandi, et quod dolet de eo, quod lex vetat. Dicendum, quod illud verbum Augustini non intelligitur, quod semper quando timet, dolet actu, et similiter quod voluntas peccandi semper sit in actu: sed hoc dicit, quia manet in habitu, et in radice. „Igitur peccator aliquando timeret, quis actu habeat voluntatem peccandi, sed solum in habitu, et in radice, nempe vel in peccato habituali, vel in habitu vitiioso, vel in concupiscentia seu fomite: id autem non accidit, dum timor est depravatus: contingat ergo necessum erit, dum probus est ac supernaturalis. Doctrina ista, qua satis est perspicua, complura solvit Initialistarum argumenta: quandoquidem cum suadere aggrediatur, attritus hominem habere adhuc peccandi voluntatem, respondendum est, habere quidem, at in habitu, et radice, non in actu; et sic intelligenda esse Augustini loca, quae laudant.

20. Denique ut finem huic capisci faciam, solum adjiciam, opinionem adversam aliquantum Quesnelli doctrinam assimilans, quae in thesibus a Clemente XI. in percelebti Bulla Unigenitus Del filius proscriptis continetur, nimurum.

20. „Si solus supplicii timor animat penitentiam, quo hæc est magis violenta,

CAPUT. VIII.

„eo magis ducit ad desperationem.“ Igitur nec violenta est, nec ad desperationem ducit penitentia solo timore animata: ast si ad veniam in Sacramento obtinendam insufficienti dicatur, desperandi occasio esse poterit alicuius: quid enim peccatori attritionista, qui supernaturali metu penitet, aggendum superest ad salutem? Deum, inquietus, amet super omnia. Remedium tamen istud anceps admodum, immo sibi impossibile pro statu peccati, cui subest adhuc, arbitratur ille; et ideo de sua salute desperare potest, sicut ager, cui aut impossibilia, aut valde dubia prescrivuntur remedii.

61. „Timor nonnisi manum cohibet, cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore justitiae non ducitur.“ Timor in adversa sententia externum vitat peccatum, ac proinde manum cohibet; cor autem timentis, ni justitiam, seu Deum amet, peccato addictum est, quia in eo vivit adhuc peccandi voluntas actualis, et desiderium peccati secundum se, et ut est Dei offensa considerari.

62. „Qui a malo non abstinet, nisi timore penæ, illud committit in corde suo, et jam est reus coram Deo.“ Id quoque accidet in illa sententia, nam etsi peccator timore penæ a malo externo abstineret, illius desiderium intus servaret, quo reus coram Deo efficeretur. Præstet quia exterior actus nequitia nil interiori addit: (45) „Externum opus, ait Bertii, nihil per se addit decoris, aut turpitudinis interiori voluntati in rem honestam, iniquitatem deliberare vergenti: nec pensatur apud Deum ex officio, sed ex animo, præmii dignitas, vel supplicii.“ Quocirca peccator ille, ut pote desiderium peccati in voluntate retinens, integrum peccati malitiam animo suo amplexatur; et ideo coram Deo, qui non officium, sed animum pensat, jam reus est.

63. „Baptizatus adhuc est sub lege sicut Iudeus, si legem non adimpleat, aut adimplat ex solo timore.“ Sub lege esse dicitur, cuius mens intus prævaricatur, rea fit, et ob carnis concupiscentiam culpa consentit: (46) „Desinamus, ait. B. Augustinus, esse sub lege, ubi prævaricationis rea mens tenetur, dum eam concupiscentia carnis in consensionem peccati captivam dicit.“ Si autem timens, concupiscentia peccati, ac peccandi desiderio afficitur, prævaricatur, et reus interius fit, proptereaque sub lege cupiditatis adhuc est.

64. „Sub maledicto legis numquam sit bonum, quia peccatur, sive faciendo malum, sive illud non nisi ob timorem evitando.“ Dum impius gehenna metu malum evitat, peccat juxta oppositam sententiam, quia mali ipsius habet desiderium, perinde ac leo, et fur, qui etsi timore penæ a præda abstineat, illius tamen internam habent cupiditatem.

65. „Moyses, Propheta, Sacerdotes, et Doctores legis mortui sunt absque eo, quod ullum Deo dederunt filium, cum non efficerint, nisi mancipia per timorem.“ Si timor non excludit peccata interna, mancipia seu peccati servos dumtaxat efficiunt, quia licet timeat homo, intus vincitur a peccato, et (47) „A quo quis superatus est, „hujus et servus est.“

66. Qui vult Deo appropinquare, nec debet ad ipsum venire cum brutalibus passionibus, neque adduci per instinctum naturalem, aut per timorem, sicut bestia, sed per fidem et per amorem, sicut filii.“ Nolunt autem, quod per timorem ad Deum accedamus, sed tamquam filii per amorem, il qui vim timori demunt ad expellendum peccatum.

(45) l. 21. c. 3.

(46) In Epist. ad Gal. c. 5. n. 46.

(47) 2. B. Petri 2. x2.

CAPUT. IX.

et quod solum dum referantur, innoxiae sunt: unde conficitur, eas sola charitate fieri christiano modo, hoc est absque peccato.

54. „Sola caritas est, quæ Deo loquitur, eam solam Deus audit.“ Deus non audit, nec probat verba, et opera prava, atque perversa; hujusmodi autem omnia sunt, si Berti consentiendum, quæ charitati non associantur: quis itaque hinc non deduxerit, quod solam audiat charitatem?

55. „Deus non coronat nisi charitatem: qui currit ex alio impulsu, et ex alio motivo, in vanum currit. „Qui non ex motivo charitatis, sed ex alio motivo, et impulsu in Deum currit, in vanum currit ex Berti doctrina, quia cursus ipse peccatum est, quod nos à Deo maxime sejungit ac propterea numquam ad Deum, qui ita currit, perveniet.

56. „Deus non remunerat nisi charitatem, quoniam charitas sola Deum honorat.“ Juxta Berti placitum, opera omnia peccata sunt, si absque charitate efficiantur. Deus autem peccata non remunerat: solam ergo remunerat charitatem. Et inde fit ulterius, quod sola charitas Deum honorat; nam peccata eumdem minime honorant, sed offendunt quam maxime.

57. „Sub maledicto legis numquam sit bonum, quia peccatur, sive faciendo malum, sive illud nonnisi ob timorem evitando.“ Et tu similiter, si vera tradit Berti, quamvis sub legis maledicto, sive peccato fueris, delinques iterum, nedum cum malum feceris, sed etiam dum illud solo timore vitaveris.

26. Theses hujusmodi non obscurè produnt, doctissimi Augustiniani assertum erroribus Baji, et Quesnelli satis assimilari: id vero ipse vehementer, et liquido infitetur; contendit namque, quod dogmatista præfati cuncta peccatoris opera, quæ sine charitatis amore, et relatione in Deum sunt, reprobaverint, eaque in se, et intrinsecus mala esse dixerint; ipse tamen haud ita sentiat, cum fateatur, in peccatore aliqua esse opera in se, et intrinsecus bona, quæ, solum extrinsecus labefact, cum deest amor, quæ ea in Deum ordinet. At discrimen istud, quod suam inter, damnatamque astruit doctrinam, difficultatem ingenio meo ingerit non parvam, quam hic expendere est.

27. Incredibile in primis appareat, quod Bajus, et Quesnellus non plane rudes, (similiter ratiocinatur ipse (33) loquens de Pelagianis) sed acuti Theologi despere adeo potuerint, ut peccatoris opera, tam naturalia, quam supernaturalia, si absque Dei amore fiant, in se, et intrinsecus mala esse censerint, atque peccata. Actus fidei, spei, ac timoris, qui charitati præfite solent, in se, et intrinsecus boni, et supernaturales sunt: quomodo itaque mali intrinsecus, et in se fieri poterunt? Opus intrinsecus malum, exempli causa, odium Dei, bonum intrinsecus nullatenus valet effici: quomodo igitur actus intrinsecus bonus fieri valebit malus intrinsecus? Numquidnam idem adus esse poterit intrinsecus malus, et intrinsecus bonus? Inficias forte ibunt Theologi nonnulli, quod opus in se, et quoad substantiam supernaturale extrinsecus maculari valeat: et dogmatista illi credere potuerunt, quod nedum extrinsecus, sed intrinsecus quoque, possit deturpari? Si hoc ita existimarent, Deum utique criminis causam efficerunt, quandoquidem ipse, ut dixi supra, auctor extat potissimum supernaturalium operationum: quocirca si haec intrinsecus mala quandoque reperiatur, causa peccati erit: nescio vero, irrogantiae eidem hanc injuriam Bajus, et Quesnellus; at in utriusque propositionibus, quæ nigrum theta promovere, similius blasphemiam non invenio.

28. Si de viro alio dubiæ religionis, aut minoris pietatis res nunc foret, suspiciari quis forte posset, cum supradictum discrimen adoptasse, ut Catholica Ecclesia auctoritatibus eluderet theses illas proscriptibentis: eo enim probato, atque adhibito, sane ipse forent, ac orthodoxæ. Quapropter defensitare impunè valerent, quod omnia opera infideli sunt peccata, quod Philosophorum virtutes sunt vitia, quod timor inferni, odium peccati, attritio, obedientia legis, similiaque opera in peccatore charitatis exsorte prava sint, atque perversa. Quod si ajebas, doctrinam hanc carbone jam ab Ecclesia fuisse notatam, negarem id, et pernegarem, totisque lacertis sustinerem, supre-

(33) Lib. 18. c. 4.

CAPUT. IX.

mos Ecclesia ipsius Pastores prohibere quidem, quod opera illa insè, et intrinsecus mala dicantur; secus extrinsecus. Verum jō miranda adverbij extrinsecus vis, et efficacia! Doctrinam Bajanisticam, et Quesnelliasticam, hoc est hereticam, reddit Catholicam; O utinam heretici ipsi eadem facilitate, seu adverbiali ipsius beneficio catholici efficerentur! Deploranda sanè est Baji, Bajanistarumque sors, et ignorantia: quandoquidem si adverbij hujus energiam satis perspectam habuissent, romanam censuram magna ex parte esfugissent, evitassentque idcirco adjuria quamplura, dissidia, scandala, quæ ipsorum doctrina in Ecclesia suscitavit præsentim apud Belgas, et Gallos; etenim eorum theses, vocula extrinsecus eis inserta, orthodoxa forent. Ceterum quoniam hæc omnia, salva observantia, ac obsequientia Ecclesia jure exhibendis, affirmari poterunt? Numquid theses prædictas ob id solummodo, quod verbum extrinsecus in eis desideretur, illa reprobavit? Numquid Summi ipsi Pontifices diris sapius devote Bajanistarum systema, nos certiores reddere voluerint, opera bona peccatoris tam naturalia, quam supernaturalia in se, et intrinsecus mala non esse? Id Catholicæ prope omnes apprimit norant præsentim post Tridentinum, quod Lutherum damnavit timorem, attritionem, et similis peccatoris opera improbatum. Cum ergo ipsi Ecclesia Redores summam adhibuerint diligentiam, ut sistema illud ubique rejiciatur, ac superaddita opera peccatoris bona, et laudabilia, etiam charitate deficiente, ab omnibus habentur, coniugere proclive est, ipsos nedum intrinsecus, sed et extrinsecus esse bona, declarare voluisse.

29. Auctores ipsi dannatarum thesium satis aperte tradunt, opera bona peccatoris extrinsecus tantum mala esse; expressè namque deformari ea, asserunt, quia sunt sine intuitu ad Deum, sine amore Dei, et quin ad ipsum referantur. Porro defectus hujusmodi intuitus, amoris, ac relationis, ex Berti ipsius sententia, solum extrinsecus inficit opera nostra aliquo bona. At quamvis de labe extrinseca loqui videantur theses illæ, reprobantur: quomodo itaque defensitare quis rectè poterit, opera ea esse mala extrinsecus? Theses affirmant, quod opera peccatoris, quæ in se bona sunt, deficiente charitate, mala existunt, et hoc est hereticum: Berti asserit, quod eadem opera, si absit charitas, mala extant: et hoc est catholicum?

30. Ait tamen ipse, Auctores illos sensisse, quod charitate deficiente, regnet in nobis vitiosa cupiditas, quæ intrinsecus omnia deturpat, id verò ab eo minime doceri. Attamen in ejus etiam sententia, ubi edeſt charitas, viciosa regnat cupiditas, quæ inficit universa; ibi enim, ut ipse docet, opera omnia labefact philautia, superbia, aut inani gloria, quæ cupiditatis sunt factus genuini. Deinde cupiditas ipsa extrinsecus est, et non parum reluctans operibus bonis quomodo ergo inficit ea intrinsecus? Defectus charitatis extrinsecus nostris actibus est, et ideo extrinsecus tantum, ait Berti, macularè illlos valer: cur ideo idipsum de cupiditate non dixerim? Unde nec Auctores thesium cupiditate intrinsecus maculari virtutum actus, credidisse putaverim: sed neque curandum valde multum, an id ita senserint illi; cum non de eorum sensu, sed de propositionibus ab Ecclesiis damnatis sermo sit in præsentiarum. Ipsem Berti ait: (34) „Ostendi, ex verbis propositionum, ut damnantur in Bullæ, atque ex earum propositionum collatione, non ex interdicta Auctorum lectione pravum, reprobatumque sensum esse eruendum:“ propositiones autem supra allatae de infectione extrinseca clare in Bullis Pontificis sensum faciunt. Aliæ ex illis asserit, quod odium peccati sine respectu ad Deum, peccatum est: alia, quod servire Deo aeterna mercedis intuitu sine charitate, est vitium: alia, quod attritio sine amore benevolentie Dei non est bonus motus, ac supernaturalis: alia, quod nullum opus est bonum sine amore Dei: alia, quod sola charitas facit actiones Christianas per relationem ad Deum: et alia similiter bona peccatoris opera improbat ob charitatis deficiunt, qui cum illis extrinsecus sit, extrinsecam dumtaxat labem eis valet, inferre. Cum ergo theses hujusmodi proscriptæ maneat, à doctrina in eis contenta, et dam-

(34) Tom. 5. diss. 1. c. 1. §. 8. n. 4.

CAPUT. IX.

quantum non referuntur in Deum; consistit optime, esse bona intrinsecus, et non labeficer à cupiditate perversa, in se, specato opere, et actu operiendi nudum, horum, norandi parentes, diligendi proximum; et tamen dici peccata extrinsecus respectu si- nis, id est, defectu ordinationis in Deum. Hanc enim sententiam Augustinianam, et catholicam esse declaravit Summus Pontifex Paulus III. Brevi dato Perusia anno 1534. quod in Archivo Vaticano asseratum, superiori anno inventum est: " Huic usque ille.

4. Verum enim vero tanti viri venia dixerim, me in Brevi illo, quod ipse referit, tam declarationem indagasse, et minime invenisse: in eo namque theses quadam referuntur, quas jussu Pontificis Magister Sacri Palatij examinavit, et catholicas censuit: ipse vero Pontifex neque Augustinianas, neque anti-augustinianas, neque catholicas, neque anti-chatolicas vocat illas, et jubet solummodo, quod eatum Author non molestan- tur. En Pontificis verba: „Nos nolentes, te praemissorum occasione aliquid inducere pati, hujusmodi supplicationibus inclinati, volumus, et auctoritate apostolica decernimus, quod tu dictarum conclusionum, quarum tenor inferius inscitetur, ut infra apparet, declaratarum occasione quonimodolibet molestari, impediri, vel perturbari non possis, mandantes tam eidem Episcopo, (Astensi) quam quibusvis superioribus, et alijs, ad quos spectat, ne te occasione hujusmodi molestare, impediare, vel perturbare audeant, vel prasumant.“ Igitur neque catholicam, neque acatholicam declarat, aut appellat, ut patet, sententiam, de qua agitur, Summus Pontifex; et ideo eam oppugnare, adhuc fas est, atque in praesentia necessarium, ut amplius patefac, inferni timorem, etiam absente charitate, posse absque labe ulla actuali consistere, ac propterea actuali peccandi voluntatem propulsare. Atvero de sententia hujusmodi orthodoxya nequamquam disputo, probè enim scio, quod auctores quamplures nobilissimi, ac de Ecclesia Catholica optimè meriti eidem consentiant. Ipsemet Berti, quamquam Bajanisini, Jansenismi, et Quesnellismi insulmatus olim fuerit, istiusmodi, et ceteras ab Ecclesia proscriptas hereses omnino damnat, ac detestatur; ideoque erroris cuiusvis eidem labem aspergere, neutquam fert naturalis aquitas. Praterquamquod doctrinam aliquam à Sanæa Sede nondum confixam, ulla censura iniuri, pontificis ipsa oracula se vere interdicunt, ut alibi dicam. Quapropter hoc mihi cum illo convenit, quod. (7) propter consecutiones, quas è doctrina Scriptoris Catholicæ infert aliquis contraria, sententia propagator, nefas sit, eidem doctrina (erronea) calumniam inferre: „et ideo salva semper doctrinæ ipsius orthodoxya, consecutiones, quas eniti illa videtur nunc expendam, urgeboque.“

5. Igitur juxta opinionem pafatam homo culpa gravi pollutus, si non habet charitatem actualem (de habituali non agitur, quia numquam est in peccatore) saltem inchoatam, et initialem, qua Deum benevole amet, et super omnia, in ipsumque utrem ultimum opera sua referat, peccat iterum, dum parentes honorat, dum majoribus obedit, dum infirmos visitat, dum elemosynam tribuit, dum tempia adit, dum Sacris interest, dum Santos invocat, dum Deum mente orat, dum divinas laudes per solvit. Peccat itidem, quantumvis hoc incredibile appareat, dum ne peccet, leges implex, carnem macerat, vita comprimit, peccandi occasionem vitat, peccata ipsa fugit. Peccat quoque, dum scipsum ad justificationem preparans, supernaturaliter credit, sperat, timet; quoniam actus fidei, spei, et timoris dilectionem, et charitatem procedunt juxta operationum ordinem justificationi ipsi inservientium à Tridentino, et D. Thoma prescriptum, de quo infra. Neque id infitebitur Berti ipse, sic enim adversus Anonymum sibi contrarium ratiocinatur: (8) „Si velit (Anonymus) Bajum docuisse, omnes actiones, quæ non sunt ex charitate actuali, fieri ex actuali cupiditate, à quæ intrinsecus corrumptantur, ultrè lubenterque concedam, doctrinam hanc erroneam esse, atque hereticam, utpote quæ inter vitia, et peccata detrudat officia qualibet mortali virtutum, necnon actus fidei, spei, ac timoris, quibus ad justificationem disponimus, et quorum principium non est amor benevolus, quoniam idem actus hunc

(7) Tom. 5. diss. 1. c. 2. §. 6. n. 1.

(8) ibi c. 1. §. 7. n. 1.

CAPUT. IX.

, potius procedere solent, atque antevertere. . . Fide tenendum est, non omnem rationem, et volitionem, quæ non oritur ex Dei charitate, esse vitiosam, alioquin vitiosus etiam foret actus fideli charitati prævius. “ Extat igitur fidei actus, qui charitati prævius sit, itaque propter ea sine charitate, vel ante illam. Insuper actus fidei, spei, ac timoris, quibus ad justificationem præparamur, sunt similiter absque amore benevolo, hic namque illorum principium non est. Quocirca si recte ex Baji doctrina deducitur, pravum quid esse actus ejusmodi, idipsum pariter et ex Berti placito con- ficiendum est; uterque enim ut opera nostra non sint peccata, benevolum exigit amorem, et actualē charitatem. Ceterum si Bajus errat, et est hereticus, dum actus hosce inter vitia, et peccata detrudit, poteritne aliquispiciam absque errore, et heresi eosdem operibus pravis, perversis, ac peccaminosis adnumerare?

6. Hinc colligendum quoque est, quod opera prava, perversa, et peccata ipsa, nempe ipsimet actus fidei, spei, et timoris dispositiones sint ad justificationem: et cum ad hanc actus ejusmodi omnino desiderantur, fit etiam, quod homo peccator, et charitate nudus, nequeat se ad gratiam præparare, nisi peccando, seu actus eos, qui peccata sunt, efficiendo; atque idcirco neque gratiam recipere, neque justificari, neque amicos Dei fieri, nisi prius Deum ipsum offendat, cum ad id actus predictos eliceret præviæ debeat. Res prorsus mira, quoniam actuali peccatum indispositio ad justificationem est omnium quidem maxima; nihil tamen minus homo impius, ni actu peccet, non justificabitur, propterea quod ante justificationem credere, sperare, ac timere debet, et h̄ actus peccata sint. Ob id etiam ipsa Dei gratia creaturarum nobilissima, ac potentissima, quæ delita omnia implacabiliter odit, et aversatur, nisi id genus actualis culpa præeat, neque habitualē excludet, neque justificationem perficit. Macræ virtute crimen, quod nedum res alia præstantissima, uti sunt prævia ad gratiam dispositiones, verum et hæc mutatio dexteræ excisi, nimurum justificationis opus maximum, ita a temporante, quod non sicut sine te! Et quid de amore ipso initiali dixerim? Ipse utique ceu præsentissimum adversus peccata, qua defecit relationis operum in Deum patruntur, remedium nobis præscribitur; atvero numquid à peccato immunis omnino illeforis? Numquid hoc ipse haberet, quod sanctificanti gratia denegatur, nimurum quod viro impio absque nova ipsius culpa advenire? Minime gentium; nam ut hic Deum amet, actum fidei, quo ipsum cognoscet, et credit, prius efficiat, necesse est; (9) „Quis enim, ait B. Gregorius, amare valeat, quod ignorat?“ actus autem iste, utpote amorem præveniens, pravus foret, atque perversus, propterea quod initialis ipse amor, ni culpa præbeat, in corde hominis non consistere. Infelix ergo medela, quæ antiquam infirmitatem non curat, et novam adjicit: peccatum habitualē non auferit, et actualē infert.

7. Virtus à Deo nobis infusa sic à S. Thoma ex doctrina D. Augustini definitur: (10) „Bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male uitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur:“ aduersa autem hæc definitioni videtur Berti opinatio, ex ea namque peccator, qui fidem, et spem, infusas nempe ac theologales virtutes habet, secus vero charitatis dilectionem, male, hoc est, peccando, virtutibus hisce uteretur, dum credit, et sperat; tuncque recte non viveret, quia careret rectitudine ultimi finis; et ipsi idcirco actus credendi, sperandi, et vera essent peccata. Atvero sperandi, et credendi opera haud vi sua nativa, sed speciali Spiritus Sancti motione exequitur peccator ille; et ideo absque ullo crimine ea ipsa peragere censendus, non enim dum auscultat, sed dum obscuris motioni hujusmodi delinquit, ut dixi cum D. Thoma capite precedenti n. 14. Prædictam autem definitionem explanans inquit ipse: (11) „Virtute potest aliquis male uti tamquam objecto, puta cum male sentit de virtute, cum odit eam, vel superbis de ea; non autem tamquam principio usus, ita scilicet quod malus sit actus virtutis. “ Unde si quis bene sperat, officium exercet virtutis, nempe spei, secus tamen si sperat males, tunc enim spes non est principium sperandi, neque actus sperandi est actus spei. Porro impius catholicus, etiam si charitatem non habeat, potest bene, imo et supernaturaliter sperare, nam de operibus creden-

(9) Hom. 36. in Evang.

(10) I. 2. q. 55. a. 4.

(11) Ibi ad 5.

CAPUT. IX.

di, et sperandi ait Berti: (12) „Actus suut boni, ac supernaturales etiam in impi, qui caret actu, et habitu charitatis. „Bene itaque, ac proinde absque peccato uititur fide, ac spe impius ille; et ideo actus, quibus credit, ac sperat, fidei atque spei actus sunt: hujusmodi vero actus nedum sunt bona opera, sed etiam sunt bene facta; quia si male fuerint, minime forent actus, et usus bonus virtutis, cum neuter aut male fieri valeat, aut esse malus. Et non tantum theologicas, sed morales quoque virtutes probum, et non pravum in peccatore usum habent, dicente S. Augustino: (13) „Neque prudentia, neque neque fortitudine, neque temperantia male quis uititur: in his enim omnibus, sicut in ipsa etiam, quam tu commemorasti, justitia recta ratio vigeret, sine qua virtutes esse non possunt. Recta autem ratione male uti nemo potest. „Quocirca dum impius supra memoratus aliquod prudentia, fortitudinis, temperantiae, aut justitiae agit opus, non male, sed bene, ob idque sine peccato istis uititur virtutibus. Rectam ille tunc insecurit rationem: et haec etiam de causa innoxie operatur, quia male nemo ratione recta uti valet. Merito proinde inquit B. Thomas: (14) „Spe, attingente Deum nullus potest male uti, sicut nec virtute morali attingente ratione, nem quia hoc ipsum quod est attingere, est bonus usus virtutis. „Quomodo ergo peccabit impius praefatus, dum sperat, et fortiter quid sustinet, si ipsum sum sperandi, & sustinendi opus non malus, sed bonus est usus virtutis? Ea quidem prave utetur, si tunc peccaret, sicut male eleemosyna uititur, qui peccando opem fert inopere. Subdit vero Augustinus post laudata verba: „Virtutes igitur, quibus recte vivitur, magna bona sunt species autem quorundam corporum, sine quibus recte vivi potest, minima bona sunt: potentia vero animi, sine quibus recte vivi non potest, media bona sunt. Virtutibus nemo male uititur, ceteris autem bonis, id est, mediis, et minimis non solam bene, sed etiam male quicunque uti potest. Et ideo virtute nemo male uititur, qui opus virtutis est bonus usus istorum, quibus etiam non bene uti possumus. Nemo autem bene utendo, male utitur. „Deum colere, aliena restituere, indigenti subvenire, et id genus alia ex his bonis sunt, quies et uti, et abuti valimus: si abutamur, delinquimus; si utamur bene, virtutem agimus, quia opus virtutis est bonus usus istorum: et abest tunc quidem culpa, quia nemo bene utendo, male utitur. Si autem Berti, ut bene utamur creaturis, exigat, ut exigere videtur, charitatem, et dilectionem Dei benevolam, exinde erit conficiendum, ante eas nulla consistere opera virtutum, quod ipse, ut reor, insinuetur; quia ut ex dictis constat, ante actum, et habitum charitatis, et ante amorem benevolum admittit actus fidei, spei, et timoris, quibus ad justificationem prepararunt.

8. Ceterum ut obscuritas, quae huic disputationi offusa videtur, penitus, si fieri possit, dispellatur, et confusio, quam rerum multitudo, et agglomeratio parunt, evitari insimil valeat, non de omnibus peccatoris jam resipiscientis, ac de sua salute pertractantibz operibus, sed aliquantisper de actu fidei seorsim agam. Virum impium mouimento, et absque ulla dispositione ejus pravia justificare Deus potest, sicut justificat paryulos in Baptismo: avero juxta consuetum justificationis modum, adulterum nullum efficit justum, ni ipse prius ad gratiam suscipiendam quibusdam actibus supernaturali bus sese preparam, in quibus primas obtinet fidei actus. (15) „Fides est, inquit Tridentinum, humana salutis initium, fundamentum, et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire. „Ad prium hunc fidei actum efficiendum, amorem aliquem requiri, non negaverim, quia nemo intenders malum, sed bonum amans operatur, ac præsertim in genere virtutis, ad cuius opera exercenda alicuius boni affectu semper movemur, et ducimur, ut dixi cap. I. et II. n. 11. verum amor iste ad charitatem non spectat, sed est aut amor justificationem ipsam obtinendi, ac dona, quae in ea conferuntur, aut amor prime veritatis attingendæ, cognoscendæ. (16) „Sententia quidem mea, ait Berti, ita gratia in delectatione consistit, ut semper indeliberatus aliquis affectus sanctæ dilectionis à

(12) Tom. 5. diss. 3. c. 1. §. 6. n. 15. (13) Lib. 2. de libero arbitrio c. 19. n. 50.
(14) 2. 2. q. 17. 4. 1. ad 1. (15) Sess. 6. cap. 8. (16) Tom. 5. diss. 1. c. 2. §. 6. n. 2.

CAPUT. IX.

„Deo inspirate præcedat opus supernaturale deliberatum, at non semper delectatio illa est charitas peculiaris, qua Deus diligit propter se: ita ut amor supernæ veritatis fidem, amor felicitatis sempiternæ spem, amor gehennam fugiens timorem variat, et amor omnium præstantissimus, quo Deus diligit propter se, actum charitatis conservat. „Attamen ut actus fidei, quo primo ad justificationem impius disponitur, sit undeque bonus, præter amorem supernæ veritatis, quem indeliberatum dicit, deliberatum alium ipse præcipit, nempe dilectionem charitatis inchoata saltim, et initialis, qua in Deum finem ultimum dirigatur fidei ille actus: potest hic quidem dilectionem eam antecedere, quia ut nuper dicebam, esset quid ante actum, et habitum charitatis: sed dum illam antecedet, etsi bonus sit intrinsecus, et quoad substantiam, extrinsecus malus est, atque peccatum, quia caret rectitudine finis ultimi. Ast qua ratione id veritati congruat, non percipio, nam actus fidei, qui est prima ad gratiam dispositio, ante dilectionem initialis esse debet, ut constat ex his Tridentini verbis operationes recensentibus, quæ ad justificationem concurrunt: (17) „Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia, et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata, et promissa sunt: atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu: et dum peccatores se esse intelligentes, à divina justitia timore, quo utiliter concientiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertere, do, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore: illum que tamquam omnis justitia fontem diligenter incipiunt. „Propositio hæc postrema laudatur à Berti (18) pro firmando necessitate dilectionis inchoata, quæ sit charitatis actus, de qua idcirco intelligenda est: dilectio ergo hujusmodi est fidei actu posterior. Laudatur etiam ab eodem Catechismus Romanus, cuius auctores, ait. „Hoc in loco, amorem charitatis intellecerunt: „sed autores isti charitatem post fidem assignauerunt. Eorum testimonium infra dabo cap. XX. n. 1. D. Thomas, cuius verba reperies supra cap. III. n. 3. post motum fidei præscribit quinto loco motum charitatis. Tristum insuper, et omnibus notum est Philosophorum scitum illud: „nihil volitum quin præcognitum: „et quod nemo amare valeat ea, quæ ignorat: Deus autem in ordine supernaturali fide noscitur, charitate amat; et ideo opus fidei charitatis opere prius est. (19) „Fides, inquit idem S. Doctor, præcedit spem, et spes charitatem secundum actus: nam habitus simul infunduntur. Non enim potest in aliquid motus appetitus tendere, vel sperando, vel amando, nisi quod est apprehensum sensu, aut intellectu. Per fidem autem apprehendit intellectus ea, quæ sperat, et amat. Unde oportet, quod ordinis generationis fides præcedat spem, et charitatem. „Multifarum denique evincere infra conabor, amorem charitatis esse cum gravi culpa nequire; atque idcirco impius dum prævie ad gratiam paratur, credere quidem potest, amare autem ex charitate non potest: quomodo ergo dum primo credit, ipsum credendi actum in Deum dilectionis ordinabit? Aut quomodo verum erit, quod si hanc ordinationem tunc omittat, peccet? Indeprehensibile omnino id apparebit, si ante charitatem inchoata, seu amorem initialem primus fidei actus esse debeat. Nihilo tamen minus si affirmetur adhuc, omnes actiones deliberatas, ac propterea quolibet actus fidei in Deum charitate illa esse diligendum, ita ut sine extrinsecus peccata, si non dignantur, astruam et ipse, alia plura, et non levia, meo iudicio, incommoda assertum istud præ se ferre, nimurum.

9. Primum: quod peccatum actualē æque, ac fides, necessarium sit ad justificationem, et culparum veniam tam intra, quam extra Sacramentum obtinendam, neconon ad dispositionem, quæ gratia præire debet: ad id enim prorsus requiritur actus fidei, qui actualis culpa esset extrinsecus, quia Dei dilectione, quam præcedit, ad ipsum non ordinatur. Falsum autem est, quod justificatio peccatoris, ejusque ad gratiam preparatio fieri nequeant absque actuali peccato.

10. Secundum: quod impius primum fidei actum eliciens delinquit, quoniam ipsum

(17) Sess. 6. cap. 6.

(18) Lib. 34. c. 5.

(19) 1. 2. q. 62. 4. 6.

CAPUT. IX.

in Deum finem ultimum non refert, quamquam relationem hanc nullatenus tunc valeat efficere, propterea quod dilectionem charitatis nondum habeat: perdurum autem videtur, omissionem, qua vitari nequit, criminosa pronuntiare; nam ut ait B. Agustinus: (20) „Quis enim peccat in eo, quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem: caveri igitur potest... Peccati reum tenere quamquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summa iniquitatis est, et insaniam.“ Unde quisque inferret, quod impius ille peccat, et non peccat, dum credit: peccat, quoniam actum credendi non refert in Deum; non peccat, quia relationem hanc facere, non potest. Colligeret quoque, dilectionem Dei priorem esse posse fidei actu; siquidem omissione relationis, si peccatum est, caveri potest; nec caveri valet, nisi jam adsit, dum impius credit, Dei dilectio, qua in eum dirigat ipsum actum credendi: hoc actum improbat sententia communis statuens, prius esse Deum credere, quam amare, et primum actum ordinis supernaturalis ad fidem, et non ad charitatem pertinere.

11. Tertium: quod illicitum sit, peccatorem ad primum actum fidei, ac proinde ad conversionem, qua ab illo exordienda est, excitare; nam cuique opus consulere, quod sine culpa fieri nequit, ut fore actu ille, utpote charitate in Deum non ordinatus, peccatum est: quis vero crediderit, cum delinquere, qui peccatores ad credendum, necnon ad conversionem, penitentiamque exitat, movet?

12. Quartum: haud bene se gessisse Prophetas, Apostolos, Patres, ac universos divini verbi praecones, ad penitentiam assidue peccatores adhortando: hoc namque perinde est, ac eos allicere ad opus, quod ipsi praestante nequeunt absque peccato, nempe ad primum actum fidei, a quo initium sumit penitentia salutaris: verum cum saeculis his consiliatoribus hortationem suam virtutem vertere, nulli omnino licet, eos potius censuisse, innoxium, et absque labo ultra fieri possit actum illum, credendum arbitror.

13. Quintum: Christum Dominum dum peccatores ad penitentiam hortabatur, et dum discipulos suos ad praedicandum gentibus misit... verum siste gradum: quid hic dicendum erit? Numquid fas est asserere, cum id temporis opus ab illis exegisset, quod est extrinsecus peccatum? Vel cogitare id, horret quammaxime, ac refugit animus; sed suspicari, et sententia adversa consentaneum habere incautus posset aliquispiciam, siquidem et peccatorum penitentia, et gentilium conversio incipiunt ab actu fidei, quem quidem utpote charitati praevium, et ordinatione in Deum idcirco orbatum, peccatis addicunt sententia illa.

14. Sextum: quod opinatio contraria homines ab exercitio bonorum operum retrahere potest: quandoquidem peccatum et viri justus quia est Dei offensa, et peccator penitens quia a Deo ipso graviter punitur, maxime formidate solent, ac refugere; quapropter si primus actus fidei peccatum extrinsecus est, peccatores jam resipescentes, et culparum suarum veniam desiderantes, actum illum, ne iterum delinquant, renuent efficeri; et quis enim peccare vult, dum a peccatis querit absolviri? Et cum aliquo absque fidei opere penitentia, et justificatio non consistant, ab his etiam, ne Deum noviter offendant, sese avertent. Imo et viri justi, ne rem peccaminosam consulendo polluantur, peccatores ad actum fidei, conversionemque peragendum, hortari detinetur.

15. Septimum: quod homo ab officio suo recedens unum dumtaxat peccatum non committat, sed duo saltim: etenim post patrum crimen, quo gratiam perdit, ad illud excludendum penitentiam agere debet, hanc scilicet fidei actu inchoando: quocirca si hujusmodi actum adhibet, peccat, quia illum in finem ultimum non refert: si illum omittit, peccat etiam, quoniam credendi, penitendi, ac se convertendi frangit mandatum, et ideo priori culpa aliata semper adiicit.

16. Octavum: quod ab uno tantum scelere noxious homo non justificetur, sed ut minimum a duobus, ab eo nempe, quo se primò impaviit, et ab illo etiam, quod sive credendo, sive non credendo facit. Certè actu credendi necessario adesse debet in exordio justificationis, quoniam istius radix est fides: et cum amore, quo in Deum

(20) Lib. 3. de libero arbitrio. c. 18. n. 50. et lib. de duabus animabus contra Manichaeos c. 12.

CAPUT. IX.

referenda sunt opera, præcedat, culpabilis erit, ac propterea cum nova hac culpa primo peccato superaddita ad justificationem peccator semper accedit.

17. Nonum: quod primum peccatum in necessitate peccandi hominem constitutum, ejusque propterea libertatem a peccato, seu ad peccandum, vel non peccandum, aut extinguat, aut saltem liget, et ipsius impedit officia: siquidem prima culpa patrata, si credit, peccat; si non credit, peccat: unde vitare nequit peccatum, quod idcirco necessarium illi erit. Ceterum si hoc ita est, nonne arbitrium nostrum non liberum arbitrium, ut ipsum vocat Tridentinum, sed potius servum arbitrium, ut illud appellavit Lucherus, esset nuncupandum? Cave autem dicas, hominem sua sponte, vel propria voluntate delinquentem hanc peccandi necessitatem sibi liberè imposuisse: etenim primum delictum, sive libertatem auferre, sive delinquendi afferre necessitatem illam, assertio est minimè tuta, nam Concilium verbis supra adductis docet, quod peccatores dum primum actum fidei, seipso ad justificationem disponentes, efficiunt, non necessariò, sed „libere moventur in Deum credentes:“ si vero actum illum liberè elicunt, et absque culpa ipsum valent petagere. Sanè originis noxa, quod naturam inficiat universam, potentior personali est ad nocendum; liberum tamen arbitrium, eti viribus attenuaverit, neutriquam extinxit, ut idem Concilium declarat; (21) et ideo neminem cogit ad peccandum: quomodo ergo ad id cogere illum valebit personale delictum? At verum est, quod originales etiam scelus, si opera omnia in Deum charitate referenda sunt, ita ut insificantur, si non referuntur, peccandi necessitatem secum adduceret; quandoquidem puer infidelis ad usum rationis perveniens tenetur, vel tunc, vel postea, sese ad Deum convertere, proptereaque actum fidei efficiere, qui conversionis initium sit: cum autem dilectionem charitatis, qua actu illo posterior est, nondum habeat, ipsum in finem ultimum referre nequit: et ideo si hunc fidei actum facit, peccat, quia istam relationem omittit; si illum non facit, peccat, quia conversionis precepto non obtemperat: quo circice absque libertate nasci, imo necessitas peccandi ab utero matris cum eo egredi, ac subinde perijisse Ada peccato liberum arbitrium videretur. Hoc vero nefas est affirmare, quia Concilium inquit: (22) „Si quis liberum hominis arbitrium post Ada peccatum amissum, et extinctum esse dixerit... anathema sit.“

18. Decimum: infidelem adulterum in omni opere peccare, quod est Bajanum dogma: ipse enim utpote fide destitutus, dilectione charitatis caret similiter, que operationes suas in ultimum finem dirigat, et ideo nullum opus directione ista exhortat, propterea que quidquid agit, peccando agit: et cum plura agere debeat, inversabile, ac omnino necessarium erit ipsi peccatum. Sedenim Alexander VIII, hanc thesim confixit: „8. necessitate peccandi liberum agnoscit, et ut virum catholicum decet, proficitur dicens: (23) „A necessitate libertas etiam in hoc infirmitatis statu certissime perseverat... Nunc vero est quidem homo liber a necessitate, sed servus peccati, nisi gratia Redemptoris liberetur, id est, haber adhuc liberam voluntatis potestatem, sed cupiditate, quae est pena peccati, tamquam viscera glutinosa taliter implicata, ut bonum sicut operari, et non agat, nisi charitate, qua inspiratur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum contraria concupiscentia vincatur.“ Infidelis ergo charitatem illam non habens, numquam bonum, sicut operet, operatur; ob idque in omni opere sicut non oportet, ac proinde male agit. Accedit, quod primus actus fidei, cum alijs praecat operibus supernaturalibus, ante dilectionem ab infidelib. fieri debet, ac propterea male semper ab eo non faciat. Quomodo ergo liber a necessitate peccandi erit?

19. Undecimum: Deum opus jubere, quod nequeat fieri sine culpa, nempe ipsum fidei primum actum ab infidelibus, hereticis, schismatis, pravisque catholicis efficiendum: his enim omnibus imperat, veritatis à se Ecclesie revelatis assentire; et cum prius sit credere, quam amare, dum illi imperio hujusmodi patentes primò credunt, nondum amant,

(21) Sess. 6. cap. 2.

(22) Ibi can. 5.

(23) Lib. 12. cap. 10.

ob idque in Deum non referunt, sed nec referre valent ipsum actum credendi, qui idcirco extrinsecus erit peccatum. Ceterum nonne hinc peccati ipsius auctorem esse Deum conficitur? Superior certe, qui inferiori suo praecepit, necem aliqui inferre, quando innoxie id nequit perpetrari, homicidij reus est: item si eidem ipsi pecuniam ab alio auferre imperat, cum hoc similiter absque Dei offensi fieri non valet, sic est, et latro. Quomodo itaque Deus peccati auctor non erit, si rem peccatori injungit, quam hic sine peccato peragere non potest? Hominis occisio, ablatioque pecunia innocentes, ac bona plerumque sunt: quandoque tamen nonnisi delinquendo effici queunt: et ideo qui eas tunc mandat, delicti causa existimatur. Haud alter credendi actus in se bonus est; sed si interdum absque culpa nequit eum exequi peccator, illum ipsi eo temporis prescribens Deus, culpa causa erit. Et nendum prescrit supernaturali fidei opus, sed illud etiam decreto ineluctabiliter praedefinesit, virtutem, seu auxilium ad ipsum conficiendum praeberet, gratia per se efficaci (quam auctor noster perdoctus necessariam faciet in statu natura lapse ad actum supernaturali) ad opus praevidit exercendum hominem movet, applicatque indeclinabilitatem, et nisi perficiat, horrendam divini iudicij, ac aeternae damnationis penam eidem comminatur dicens: (24) „Qui non credit, jam judicatus est.. Qui vero non crediderit, condemnabitur. „Deus autem sic hominem urgens, et quasi compellens ad actum fidei, peccati auctor non dicetur, si actus iste fieri non posset absque peccato? Superior ille, de quo modo estabar, si ultra iussionem arma, clavesque praeberet, et alia media subministraret, ex quibus infallibiliter occisio hominis, pecuniaque ablatio exorirentur, a culpa liber nullatenus censeretur. Nihilo ergo seciis supradictis medijs ad opus fidei labore infectum Deus invincibiliter hominem trahens, labis ipsius videretur causa. Erga substantiam actus pravi, quam entitatem physicam, et materiale peccati dicunt Scholastici, minus reapse praestaret Deus, si illam praedefinitionem, quam erga primum fidei actum; illam enim uti causa universalis sollemmodo attingeret, hunc verò ut potissima producit, quia supernaturalia opera Deo magis, quam hominibus tribuuntur, propterea quod haud nostris viribus, sicut materiale peccati, sed divina gratia auxilijs efficiantur: auctor tamen noster Thomistas, qui divinam praedefinitionem erga substantiam operis mali propagant, adoratur, ac redarguit, quasi praedefinitione ista Deum faciant auctorem peccati, quia istius malitia substantia actus induxit heret: satius ergo esset auctor sceleris, si absque hoc fieri nequirit supernaturalis actus fidei charitati pravium. Eudem tamen prasstat audire praedefinitionem illam improbatum: (25) „Per Augustinum, inquit, Deus permitit quidem peccata, sed non facit; at fortassis non est auctor peccati, qui est auctor actionis, qua posita, peccatum impediri non potest.“ Sedenimus Deus auctor est praeceps primi actus fidei, qui est charitati pravium; hoc autem actu posito, impediri non potest peccatum, scilicet omissione referendi charitate actu ipsum in Deum ultimum finem: Deus igitur hujus peccati erit auctor. „Sed pressius, ait ipse, urgetur Thomista: Deus non est auctor peccati: atqui esset, si pradeterminaret physicum peccati actu: Ergo illum non pradeterminat. Minorem pluribus momentis demonstro. 1. Nulla est efficacior causa peccati potest adinveniri, quam illa, ex qua peccatum sequitur indeclinabilitate: ex physica pradeterminatione peccatum indeclinabilitate consequitur. Ergo peccati causa efficacior physica pradeterminatione, nequit inveniri. Ipsem physicas Thomistarum præmitiones, gratiamque per se efficacem propugnat in ordine ad supernaturalia opera natura lapse dicens: (26) „Cum Thomistis efficaces præmitiones propugnamus in operibus supernaturalibus status natura lapsa, qua efficiuntur ab hominum arbitrio viatrice gratia susfulto. Nunc vicissim et ille premendus: ex præmotione, et gratia per se efficaci circa primum actu fidei, qui charitati praeit, indeclinabilitate consequitur peccatum omissionis supradicta: igitur peccati istius causa efficacior inveniri nequit, quam gratia efficax, et præmotio Dei, seu Deus ipse. Pergit tamen ulterius minorem suam demonstrans: 2. Potiori jure est auctor peccati, qui ad peccatum impellit definita præmotione, quam ad peccatum trahens suggestione, ac sua-

(24) Joan. 3. 18. et Marc. 16. 16.

(25) Lib. 4. c. 7.

(26) Ibi c. 6.

sione, nihil intrinsecum operando in hominum voluntate: diabolus, qui trahit ad peccatum suggestione, ac susione, est auctor peccati. Ergo potiori jure erit auctor peccati Deus, si ad illud certa prædestinatione præmoveat. „Deus certa prædestinatione, aut præmotione, et gratia per se efficaci, ac invincibili hominem movere, et impellit ad primum actum fidei charitati pravium, qui extrinsecus peccatum dicitur: Deus ergo potiori jure quam diabolus, istiusmodi peccati auctor erit.

20. Ast Deum facere peccati auctorem, blasphemia est immanissima; quam Lutherus, atque Calvinus in celum ponentes os suum impissimum sacrilegè evomuerunt; et Tridentinum damnavit his verbis: (27) „Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permittisse solum, sed etiam propriè, et per se, adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Iuda, quam vocatio Pauli, anathema sit.“ Errorem hunc, sicut et memoratos supra falsones, qui illum tradiderunt, Berti; ut par est, aversatur: Verumtamen ex eo quod Deus peccati auctor esse nequeat, conficitur, ut opinor, supernaturali fidei actum, quem ipse seu causa potissima in nobis sua gratia cooperantibus efficit, ut primò ad justificationem nos disponat; neque extrinsecus, neque extrinsecus maculari, etsi dilectio charitatis absit, quæ illum ordinet in finem ultimum. Quinimo ex incommodis haec tenus expensis deducere planum est, ordinationem hujusmodi ad bonitatem humanarum operationum non semper requiri, proptereaque, ipsa deficiente, non solum actu fidei, sed alia quoque peccatoris opera tam naturalia, quam supernaturalia sine macula esse multoties: et hoc præcipue asserendum existimo circa actus timoris, et spei, qui ad justificationem concurrunt; hi enim ante dilectionem sunt sicut actus fidei, ut constat ex verbis Tridentini supra allegatis: Verum amplius opinio adversa oppugnanda est.

21. Quando Ecclesia catholica definit, operationem aliquam bonam esse, aut peccatum non esse, credendum est, ut arbitror, bonam omnino extare, sine labore illa neque extrinsecus neque extrinsecus: actus enim, qui saltem extrinsecus viciatur, quamquam bonus aliunde appearat, non tam bonus, quam malus, et peccatum nuncipatur debet juxta illud Philosophorum, Theologorumque profatum: „Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defec-“ tu. „Unde recte ait D. Thomas: (28) „Cum aliquis vult dare elemosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, et hic actus totus malus est.“ Et doctrina isthac divinis hisce oraculis est conformis: (29) „Si autem (oculus tuus) nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebra sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum.“ Modicum fermentum totam massam corruptum. „Et super locum hunc postremum inquit Cornelius à Lapide: „Est adagium significans, parvum aliquis partis vitium, totum pervadere, et depravare.“ Quamobrem inverisimile mihi est, quod Ecclesia opus vitium extrinsecus, bonum, et non peccatum esse pronuntiat: hoc enim perinde videretur, ac dicere malum bonum, et bonum malum; ob idque magistris veritatis non veritatis ipsius lumen, sed erroris tenebras spargere censerit poterat: ipsa vero utpote Spiritu Sancto informata, ab eoque directa simili depravationi nequit succumbere: eam namque ipsam Spiritus Sanctus exercitatur dicens: (30) „Vix qui dicitis malum bonum, et bonum malum, potentes tenebras lucem, et lucem tenebras.“ Videndum tamen superstes, num Ecclesia uti bona, et non criminosa proberet aliqua peccatoris opera ex his, quæ charitati præuent, et prava idcirco extrinsecus vocantur.

22. Ac in primis de ipso timore servili, seu gehennæ metu disserens Tridentinum inquit: (31) „Falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint, sacramentum Penitentiarum absque bono motu suscipientium gratiam conferre, quod numerus quam Ecclesia Dei docuit, nec sensit.“ Sensit ergo, et docuit, timorem gehennæ;

(27) Sess. 6. can. 6.

(28) 2. Sent. d. 38. q. 1. 2. 4. ad 4.

(29) Luc. 11. 34. et ad Galat. 5. 2.

(30) Isai. 5. 20.

(31) Sess. 14. cap. 4.

CAPUT. IX.

qui Sacramento, gratiaque praedit in peccatoris justificatione, bonum motum esse. De eodem ait etiam: (32) „Si quis dixerit, gehenna metum, per quem ad misericordiam „Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut „peccatores pejores facere, anathema sit: “ Timor ergo gehenna peccatum dici non vallet: si vero extrinsecus viciatur, verum esset peccatum. Imo errori Lutheri, qui in hoc canone proscriptur, nonnihil favere videtur adversa sententia, etenim si peccator dum timet, peccat, novo hoc peccato magis peccator fiet: ac propterea canon isthic inutilis potest haberi, nam integrum cuique erit, asserere, gehenna metum peccatum esse, ac peccatores pejores facere.

23. Deinde Alexander VIII. has propositiones confixit die 7. Decembris 1690.

9. „Revera peccata, qui odio habet peccatum merè ob eis turpitudinem, et dissimilitudinem cum natura rationali sine ullo ad Deum offenditum respectu.“ Odium itaque peccati sine ullo ad Deum offenditum respectu, ac proinde etsi ad Deum ipsum ultimum finem non referatur, peccatum non est: at in sententia, quam impugno, peccatum foret; ex ea enim, qui relationem illam omittit, peccata.

11. „Omne, quod non est ex fide christiana supernaturali, qua per dilectionem operatur, peccatum est.“ Igitur ut opera peccatoris bona, et non peccata sint, non requiritur fides dilectione operans, et idcirco neque dilectio ipsa, qua opera illa, in Deum dirigat, necessaria erit. Ast iuxta opinionem prafatam, omne quod non est ex fide supernaturali per dilectionem in Deum opera dirigentem operante, peccatum est. Et sciendum, fidem sine amore existere, sine charitate operari, quia etiam proscripta sunt hæc Quesnelli asserta: 51. „Fides justificat, quando operatur, sed ipsa non operatur, nisi per charitatem. 52. Omnia alia salutis media continentur in fide tamquam in suo germine, et semine: sed hæc fides non est absque amore, et fiducia.“ Enim vero fidei opera, que ante amorem, et charitatem sunt, peccata dicere, supradicta propositionis undecima vetat damnatio.

13. „Quisquis etiam aeterna mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si carerit, vitio non caret; quoties, intuitu licet beatitudinis, operatur.“ Peccator ergo dum aeterna mercedis intuitu Deo famulatur, operaturve aliquid, etsi absit charitas, vitio caret; ob idque universi tam naturalium, quam supernaturalium virtutum actus, qui a peccatoris aeterna retributionis obtinenda intuitu exercentur, quamquam in Deum charitate non dirigantur, boni, ac sine vitio sunt: sed juxta Berti doctrinam vitianunt omnes, et vera sunt peccata.

15. „Attrito, qua ex gehenna, et pœnaru metu concipiunt sine dilectione benevolientia Dei propter se, non est bonus motus, ac supernaturalis.“ Deficiente amorem benevolentia, qui operationes nostras in Deum referat, attrito est motus bonus, ac supernaturalis, et idem asserendum reor de motibus fidei, spei, et timoris, qui attritionis socij sunt: hos tamen motus pravos ille dicit, et peccata. Sed observari oportet, quod attrito, et alia peccatoris opera in his thesibus reprobantur, haud quidem quia in se mala sint, sed quia sunt sine charitate. Berti similiter ea censem maculari, non certe quoniam vitio aliquo intrinseco laborent, sed quia deest illis charitatis consortium: et ideo ipsius doctrina thesibus hisce videtur assimilari. Verumtamen cum Ecclesia, qua bonum malum, aut malum bonum non dicit, supradicta viri impiorum opera sine charitate facta, bona, et non peccata esse pronuntiat, nec extrinsecus labe illa aspergi, credendum existimo. Sane eleemosynam ex inani gloria factam, qua extrinsecus mala dicitur, bonam, et non peccatum esse, numquam Ecclesia definit: cum ergo id definit de operibus sine charitate effectis, qua in damnatis thesibus recensentur, ea non esse mala extrinsecus significat.

24. Præterea Baii, et Quesnelli opinamentis quibusdam aliis ab Ecclesia etiam proscriptis haud absimilis, quamquam cum eis non omnino conveniat, videtur sententia Berti, ut illorum probant asserta reprobata. Ex Bajanis haec excerpere placuit, et adducere.

(32.) Sess. 6. can. 8.

CAPUT. IX.

16. „Non est vera legis obedientia, qua fit sine charitate.“ Obedientia legis actus bonus est: unde qui opera sine charitate facta peccata dicit, et legem sine charitate impleri, negat.

25. 26. „Omnia opera infidelium sunt peccata“-et „Philosophorum virtutes sunt vita,“ Infidelis, et Philosophus Gentilis, utpote fide destituti, carent similiter charitate, qua in Deum ordinat eorum opera, ac virtutes: quapropter si hujuscemodi ordinatio defecit culpa sit, affirmare licet, quod omnia opera infidelium sunt peccata, et Philosophorum virtutes sunt vita, sicut revera astruit Auctor eruditus.

35. „Omne quod agit peccator, vel servus peccati peccatum est“ Idipsum ille de peccatore charitatis experte docet, quia opera sua in Deum non refert, et ideo quidquid agit, peccatum est.

38. „Omnis amor creature rationalis, aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, qua à Joanne prohibetur, aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amat.“ Si Deus non amat, opera nostra in eum non refertur, ac proinde iuxta eundem Auctorem mala sunt, inficiunturque saltem extrinsecus vitiosā cupiditate, qua amorem, et relationem impedit: si amatur Deus, amor opera in illum dirigit, et sic bona sunt. Unde amor noster aut vitiosa est cupiditas omnia inficiens, aut laudabilis charitas omnia in Deum referens.

40. „In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.“ Cupiditas sic peccatori charitate exuto dominatur, ut eum faciat in cunctis actibus suis peccare, eos enim omnes, si fides Berti adhibenda est, inficit aut phylautia, aut superbie typho, aut inani gloria.

35. Multa similiter docuia Quesnellus, qua puram putamque Coryphai sui Baji referunt doctrinam, ut ejus propositiones ab Ecclesia confixa manifestant, de quarum numero istæ sunt:

44. „Non sunt nisi duo amores, uno voluntates, et actiones omnes nostræ nascentur; amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur, et amor, quo nos ipsos, ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus.“ Amor, qui se, et alia ad Deum non refert, malus, seu peccatum dicitur à Berti.

45. „Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in carnali regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat.“ Deficiente Dei amore, actiones omnes nostræ ab eodem vocantur opera prava, atque perversa.

46. „Cupiditas, aut charitas usum sensum bonum, vel malum faciunt,“ Sensum usus charitate, iuxta ipsum Auctorem, bonus fit; sed si absit charitas, cupiditas marcescit.

47. „Obedientia legis profluere debet ex fonte, et hic fons est charitas. Quan-“ do Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria ejus finis, tunc purum est, quod apparet exteriori; alioquin non est, nisi hypocrisia, aut falsa justitia.“ Legis obedientia ut mala non sit, effluere debet, Berti iudicio ex fonte charitatis; ac propterea prava, seu peccatum, subindeque falsa justitia erit, quando amor Dei non est principium illius.

48. „Quid aliud esse possumus, nisi tenebra, nisi aberratio, et nisi peccatum, sine fidei lumine, sine Christo, et sine charitate?“ Secundum Berti opinionem quidquid agis sine charitate, peccatum est, ac proinde aberratio, et tenebra.

49. „Ut nullum peccatum est sine amore nostri, ita nullum est opus bonum, sine amore Dei.“ Opus quolibet sine Dei amore effectum, ex Berti sententia, peccatum est.

50. „Frustra clamamus ad Deum, Pater mi, si spiritus charitatis non est ille, qui clamat.“ Frustra tu quoque, in Berti sensu, si charitas spiritu, seu amore cares, ad Deum clamas, nam clamor ipse peccatum est, qui idcirco non exaudiri, sed puniri meretur.

53. „Sola charitas christiano modo facit actiones christianas per relationem ad Deum, et Jesum Christum.“ Berti dogma est, quod sola charitas refert actiones nostras ad Deum,

CAPUT. IX.

R. P. Berti porpenditur sententia quedam.

1. **T**heologi istius praeclarissimi, et omni laude majoris, cuius omnigenam erudititionem valde miror, nonnulla asserta, fortasse quia mentis meæ superant angustias, subdificilia mihi visa sunt. Ex his aliqua precedenti capite retuli, et pro ingenio mei exilitate oppugnare tentavi: alia autem hic discutienda servavi, ne caput illud nimis protraheretur, et quod doctrina nunc disquirenda non solùm timorem, de quo ibi agebatur, sed reliqua item peccatoris opera tam naturalia, quam supernaturalia concernat.

2. Docet itaque, ut ex dictis ibidem constat, supernaturalem inferni timorem, non excludere peccandi voluntatem, ac propterea timentem hominem, nisi Deum amet saltem initialiter, secum habere voluntatem illam, desiderium peccati secundum se, ipsum actuale peccatum, seque amare posse ut finem ultimum; et improbis socijs hisce timorem quoque maculari. Doctrinam hanc ad reliqua peccatoris opera deinceps extendit, qua si charitatis consortio careant, omnia esse mala, atque peccata, ait: contendit namque, quod opera nostra universa ad Deum debeant charitate ordinari, et exinde infert, peccatorem charitate destitutum ordinationem istam nullatenus acitare, proindeque in omnibus operibus suis delinqueret; neque noxiam hanc, nempe hujusce ordinationis omissionem vitare posse, nisi Deum ex charitate inchoata ut minimum amando hic enim amor quamquam eum non justificet, nec peccatum habituale destruat, ipsius tamen actus in Deum referat, qui idcirco, si aliunde non viciuntur, mali non erunt. Neque sat is ex eo est, ad ejusmodi ordinationem efficiendam, et ut opera nostra innoxia undique sint amor ille, qui cupiditas boni, et bona voluntas dicitur, et ad omnem opus bonum desideraret, sed necessaria est omnino dilectio charitatis. Observat vero, officia, seu opera virtutum in homine charitatem non habente, intrinsecus, in se, et quoad substantiam esse posse bona, honesta, utilia, imo et supernaturalia, et solam extrinsecus tunc deturpari, quia in finem ultimum non referantur. Hac tamen speculativa, quod ajunt, excipienda sunt; in praxi namque, astruit ipse, homo charitatis dilectione vacua philautia, superbia, inani gloria, aut simili virtu sua inficit opera, eaque haud ob incommutabile, ut par est, sed ob commutabile bonum exercet, atque idcirco prava sunt, et peccata. Hanc opinionem cum aliis sui instituti virtis sapiet laude, et honorum splendore conspicuis steteue propagnat: at plurimi contrarentar, in homine charitatis dilectione privato reperi possit opera illibata prorsus, si ve quia nec intrinseca, nec extrinseca laba aspergantur. Ceterum verba ipsius nonnulla asculatae præstat.

3. Igitur ex sodalium opinamento, quod prædicta verissimum appellat, ait: (1) „Non est enim opus undequaque bonum, quod in Deum tamquam in ultimum finem non referatur. Referti autem hoc pacto nequit sine gratia adjutorio, quoniam ad hujusmodi relationem requiritur, ut diligatur Deus amore benevolo, et efficacè super omnia... Quod si reponat, prava esse, que sine charitate non referantur in Deum, in sententia Theologorum Augustinensium; jam constat ex dictis, prava non esse, quod orientur à cupiditate, aut positive referantur in finem pravum; sed esse perversa defectu operantis, et ob circumstantiam ultimi finis, ad quem minime diriguntur... Opera multa, etiamque quantum ad officium, et substantiam operis bona sunt, nec orientur à noxia cupiditate, non tamen bona sunt undique, et ratione ultimi finis; ac talia nostrates esse contendunt, que charitate non referantur in Deum... A nobis vitium operi inhærens à virtu operantis secerne, et admitti opera in se, et quoad substantiam attinet, bona ac perutilia, necnon ad gratiam disponentia; quamquam operator, quia non amat, et charitatem non habet, sit malus.“ Quocirca etsi fateatur, bene moraliter agere eum, qui operatur propter ideam honestatis, æquitatis, et

(1) Lib. 18. c. 3. et Tom. 5. diss. 1. c. 2. §. 6. n. 3. et 4. et diss. 3. c. 3. §. 6.

CAPUT. IX.

quam omnibus intimam, naturalem, ac ingenitam censem; addit vero: (2) „Hæc tamen cum speculative vera sint, premissisque Augustiniane doctrinae præceptionibus perspicuus satis prædicto loquendo affirmo, numquam hominem lapsum (charitate extenuum) agere convertendo se ad illam intimam legem absque cupiditate, et philautiam. Vel humanus actus dirigitur per charitatem, et gratiam sanctæ delectationis in Deum, et est bonus undequaque; vel per ideam illam incommutabilis æquitatis, recte ratione deprehenditur convenire, et est bonus moraliter; vel peragitur ob inanem gloriam, et est infatus typho superbia; vel propter res sensibiles, et creatas, et cupiditate marcessit. Igitur in individuo nullus datur humanus actus indifferens. Addo, quod nisi adsit charitas, per quam referatur in Deum, in praxi operans non operabitur propter æquitatem, cuius habet ideam ingenitam, sed aut sibi placeas, aut fruens bonis commutabilibus, et ideo opus erit pravum, atque perversum.“ Præterea de Bajii propositionum sensibus dissenser inquit: (3) „Hos omnes sensus, et si qui sunt alii his affines damnant, reprobantque Augustinenses Theologi, qui licet in omni actione deliberata exigant amorem benevolum, quo referatur saltem virtus liter in Deum, non tamen affirmant, actiones deliberatas; que ita non referuntur esse vitiosam cupiditatem, et carnis concupiscentiam, sed tantummodo destitutas ajunt rectitudine ultimi finis.“ Quamobrem dñe dicentes amorem isto, opera virtutum, etsi ob earundem virtutum honestatem fiant, ei non omnino probabant. (4) „Hujusmodi officia, ait, vel non sunt propter Deum, et à recto fine deflectunt; vel sunt ob voluntatem, et corporis oblectamentum, et fine pravo, vitiantur; vel propter solam virtutis honestatem, et inflatur vento ambitionis.“ Constitutum autem ab eo dogma nedum de naturali, sed de supernaturali quoque officio intelligi vult, ac propterea inquit: (5) „Actus timoris, actus fidei, actus spei, etsi in Deum referri debant tamquam in finem ultimum, nihilominus si non referuntur, actus boni sunt, neque defecunt hujus relationis intrinsecus maculantur. Hæc omnia Augustiniani Theologi exceptant uno verbo docentes, in actibus virtutum, que non referuntur in finem ultimum, adinveniri vitium operantis, non operis: quo vitio illi extrinsecus polluntur. Et adversus Archiepiscopum Senonensem scribens sic affatur: (6) „Hoc à me prouplicari fateor, actus quoslibet fidei, spei, timoris, ceterarumque virtutum, quamvis spectatio officio, substantia sua, et intrinsece sine charitate boni sint, carere tamen recte ordinis finis, si ab his, qui Deum neverunt, in ipsum tamquam in ultimum finem non referantur. Quapropter si quando, ut id genus actus intrinsecus, et quoad substantiam evadant boni, exigit charitatem, istius nomine non intellexit charitatem theologicam, sed bonam voluntatem, cupiditatem boni, et inspirationem amoris, si ve sit amor justitiae, sive beatitudinis, sive boni alterius.“ Amor ergo hujusmodi sat est, ut actiones omnes deliberare, et cuncta opera virtutum sint bona intrinsecus, et quantum ad substantiam, quamvis in Deum charitate theologica non referantur: at vero ut etiam extrinsecus impolluta sint, vere charitatis amore in illum debent ordinari, quandoquidem ne de ejus mente dubitari unquam valeat, hæc demum pronuntiati amphiboliq[ue] exsufflamus omnem. Absque charitate theologia multa sunt opera amplerata recte, intrinsecus, et secundum substantiam suam bona, nec vitiantur præcepta cupiditatis fermento, sed quatenus destituta sunt recte ordine finis, nec charitate referuntur in Deum, sunt bona officio, non fine; sunt bona, non bene facta. Nec repugnat, omnia infidelium opera catenus appellare peccata, illorumque virtutes vitia, quatenus caret rectitudine finis, eodemque pacto censere virtutes morales fidelium in Deum non ordinatas, dummodo illorum operum commendentur officia, nec profecta dicantur, et labefactata à noxia cupiditate... Hac itaque distinctione premissa operum bonorum, et moralium virtutum, cuiusmodi sunt, operis nudum, honorarium, re parentes, conjugem proximumque diligere, in quantum officia bona sunt, et in

(2) Lib. 18. c. 3. et lib. 5. c. 2.

(3) Ibi n. 15.

(4) Tom. 5. diss. 1. c. 1. §. 7. n. 5.

(5) Tom. 7. c. 5. n. 2. c. 3. et 4.

CAPUT. IX.

64. nauta handi multum dissentire videtur Berti sententia, que virtutum actibus ob desecatum charitatis extrinsecum pariter maculam aspergit.

31. Insuper ex hac ipsa sententia confici valet, quod opera sine charitate facta intrinsecè quoque mala sint: etenim cupiditas, juxta Berti, deficiente charitate, que eam vincat, intraria omnino est voluntati peccatoris, nimurum tamquam visco, et glutino eidem implicata, quid ergo interius? Quid intimius? Nonne autem id satis erit, ut et voluntatem, et ejus opera, si ea revera inficit, intus, seu intrinsecus inficiat? Dein omissione referendi actus in Deum per charitatem, si non semper, ut ipse vult, (35) nonnumquam tamen gravis culpa ex ejus doctrina est; docet namque, quod is, qui charitatem non habens, gehennam timet, habet adhuc desiderium peccati secundum se; et amarequit hominem utri finem ultimum; tuncque peccare ipsum mortaliter, citra dubium est: nam gravis culpa in hoc à levii differt, quod illa, et non ista ultimi finis rationem à Deo auferit, transfertque ad creaturam. Unde ait D. Thomas (36), Qui peccando avertitur ab ultimo fine, quantum est ex natura peccati, „habet lapsum irreparabilem; et ideo dicitur peccare mortaliter, aternaliter puniendus.“ Is itaque, qui absque charitatè infernum metuit, peccat mortaliter, aternaliter puniendus. Idipsum de ceteris operibus bonis, qua charitatem præcedunt, dicendum erit, nam cum charitas actus nostros in Deum ordinet ultimum finem, operationes, que ante charitatem exercentur, non utique in Deum, sed in creaturam ceu in finem ultimum dirigentur, eruntque propterea peccata mortalia, aternaliter punienda. Quod satis ipse exprimit, dum facetur, quod id genus operationes carent rectitudine ultimi finis, et sunt ob cupiditatem, aut philautiam, aut inanem gloriam, aut superbiam, aut ambitionem, aut propter res sensibiles, et creatas, ac demum quod eas peccator aditans, non operetur in praxi propter æquitatem, sed aut sibi placens, aut fruens bonis commutabilibus, et ideo opera ejus prava sint, atque perversa, subindele lethalia crimina, que cum, ni peniteat, condamnabunt. Hoc autem satis non erit, ut opera illa juxta ipsius Berti doctrinam, intrinsecus etiam temerata dicantur? Hæc Baji verba ipse asserit: (37), Virtutes impiorum virtus sunt, et dannant: „et protinus addit: „Profecto, „si dannant, intrinsecus mala sunt,“ Similiter et ego dixerim: si virtutum opera, que ante charitatem sunt, gravia sunt peccata, et dannant, intrinsecus mala erunt? In quo itaque hic Baji error, doctrinæ Berti discriminatur?

32. Exinde vero deducere quisque valet, quod impius charitatis expers, qui Spiritus Sancti speciali auxilio, et motione adjutus supernaturales actus elicit fidei, spei, timoris, et doloris, quibus se ad gratiam comparat, totidem opera exercet prava utique, atque intrinsecus peccata, que sicut alia crimina in confessione sacramentali aprienda erunt; et idcirco esse accusare tenerit, dolere, ac penitire, quod sine charitate in Deum crediderit, quod in eum speraverit, quod infernum timuerit, quod doluerit de peccatis suis, quod Spiritus Sancti motioni non restiterit, sed ei potius morem gesserit, quod se ad gratiam præparaverit: et cum confessio necessariò etiam exigat peccatorum oditum, ac detestationem, necnon propositum deinceps non peccandi, debet itidem vir ille hos actus omnes supernaturales odisse, detestari, et firmiter animo statuere, eos, quandiu charitate carerit, minime iterare, ac proinde neque in Deum credere, neque in eum sperare, neque de culpis suis dolere, neque gehennam formidare, neque Spiritus Sancti motioni obedire, neque se ad gratiam aptare. Imo actus hosce credendi, sperandi, metuendi, dolendi, Spiritui Sancto obsequendi, et se ad gratiam præparandi, licet extrinsecus dumtaxat peccata dicantur, detestari penitentes debebit, et confiteri cum proposito eos numquam sine charitate efficiendi; sicut detestamus interdum, et confitemur alia opera ceteroqui indiferentia, vel etiam bona, que extrinsecus mala sunt, idcirco quod lege aliqua prohibeantur, et simul proponimus, ab eis, vigente prohibitione, abstineare. Deductio isthac horribilis valde, et à veritate aliena mihi visa est, ac propterea oneris, quod illa imponere videbatur, detestandi videlicet,

et confitendi præfata opera supernaturalia, ab eisque abstinenti, immunes arbitror potentes, illibataque proinde opera ipsa et intrinsecus, et extrinsecus. Scias tamen velim, me aliqua ex his dixisse, ut Adversarium sua doctrina auxilio perstringerem; secus autem quia firmum existimem, aut verum principium illud, quo utitur adversus Bajum: „Profecto si dannant, intrinsecus mala sunt:“ siquidem opera, que prava dicuntur, quia prohibita, dannant profecto, et non intrinsecus, sed extrinsecus sunt mala: et ideo licet Bajus dicat, quod virtutes impiorum dannant, haud inde fit, quod eas intrinsecè malas crediderit.

33. Aliter quoque à Baji, et Quesnelli erroribus sententiam suam dissidere docet Berti, quia illi nimurum charitatem sanctificantem, ut opera nostra bona sint, necessariam astruant; ipse autem non hanc, sed initiale dumtaxat ad id poscas dilectionem, qua quidem etsi sanctificationem non afferat, opera peccatoris in Deum refert, et ea sic bona reddit extrinsecus. At novo hoc discrimine haud satis, ut reor, suam tuerit sententiam. Principio namque difficile apparet, Bajum, et Quesnellum credidisse, supernaturalia opera fideli, spei, ac timoris ante charitatem sanctificantem facta in se mala, et non bona esse. Præterim quia illi reprobare opera solent ob defectum charitatis, qui juxta ipsum Berti ea polluit solum extrinsecus. Deinde dilectionis initialis non est primum opus bonum quod peccator efficit; et ideo ante illam debet elicere aliquos actus bonos, qui idcirco in Deum non ordinabuntur, pravique erunt: unde illud incommodes, ac momentis, que haec tenus stabilita sunt, quasi etiam poterit discrimen istud. Præterea aliud est, charitatem exigere, ut opera nostra sint bona; aliud vero assertere, quod charitas ista sanctificans esse debeat: primum assertum esse quicquid errore: secundum autem ex primo deduci valet sine errore; siquidem attritionista, quos acatholicos nemo dicit, aliam charitatem non agnoscent, nisi eam, que operit multitudem peccatorum, et sanctificans vocatur: quapropter si astruatur, charitatem desiderari, ad hoc ut humani actus boni sint, deducunt illi protinus, et circa errorum, charitatem sanctificantem ad id esse necessariam. Quocirca Bajus, et Quesnelli errorasse videntur, charitatem ad bonitatem nostrorum operum flagitantes; secus vero errori huic superadentes, quod charitas ista sit sanctificans, nam priori thesi stabilita, altera consequens est saltim juxta Attritionistarum dogmata. Eapropter à Bajismo non longe abesse quid censerit is, qui charitatem veram exposcit, ut bona sint opera, quamvis charitatem hanc sanctificantem non esse protestetur; cum potissimum à veritatis via Bajus ipse, ejusque simia Quesnelli deflecti videantur, quatenus sanctificantem dixerint.

34. Attamen inquires ex mente Berti: opera nostra cuncta in Dei laudem, et gloriam instituere, necnon charitate ornare jubemur, dicente Apostolo: (38) Omnia in gloriam Dei facite. (39) Omnia vestra in charitate fiant: „id est, ait Angelicus Praeceptor super hunc ultimum locum: (40) „Omnia debent referri ad finem charitatis, scilicet ut sicut propter Deum. „Sanctissimas vero leges hasce perrumpere videtur homo charitatis expers, nam is, qui charitate caret, nil in charitate facit; et ideo opera sua in finem charitatis, et Dei gloriam non refert, qua ob id peccata erunt.

35. Sedenim ordinationem nostrorum operum in Deum ultimum finem, cui aduersum placitum in primis innititur, gravissimis difficultatibus obnoxiam esse, quas nunc elucidare non vacat, omnes norunt. Dixerim tamen, ut primoribus saltem lassæ res magni ponderis degustetur, præceptum ordinationis hujuscem haud negativum, sed affirmativum censerit; et ideo non omnibus, et singulis, sed statim dumtaxat mortis à nobis esse servandum. Insuper mandatum istud idem omnino est, ac dilectionis mandatum, et utrumque eodem tempore, eodemque opere impletur. (41) „Si

(35) Ibidem diss. 3. c. 1. §. 6. n. 17.
(37) loco citato, §. 7. n. 2.

(36) 1. 2. q. 72. 4. 5. c.

(38) 1. Cor. 10. 31.
(41) ibi. 16. 14.

(42) 2. Sent. d. 40. q. 1. a. 5. ad. 6.

(40) lect. 2.

„quaratur, ait D. Thomas, quando oporteat, actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est, quam querere, quando oportet, habitum charitatis exire in actu; „quia quandcumque habitus charitatis in actu exit, fit ordinatio totius hominis „in finem ultimum.“ Ordinatio ergo ista est actu ab habitu charitatis exiens; dilectio enim ex isto fonte descendens Deum super omnia amat, et nos, ac nostra opera in eum referit, et ita jussum servat utrumque: ac propterea ubi charitas non est, licet virtutes aliae, et consequenter licet alia bona opera ad sint, ordinatio illa non consistit. (42) „Charitas, ait ipse, tendit in ultimum finem sub ratione finis ultimi; quod non convenit alicui ali virtuti.“ Et cum charitatis habitus adjunctus semper gratia sit, hac etiam ad ordinationem eam peragendam necessaria erit: quod similiter astruit inquiens: (43) „Sine gratia gratum faciente non potest recte à mortali vita duci, secundum quod ly recte importat restitudinem ad finem ultimum pertingentem; potest tamen etiam sine ea recte aliquid agi rectitudine, quam habet actus ex materia, et circumstantiis, et fine debito:“ Itaque rectitudo ab his principiis sumpta esse valet sine gratia; secus vero rectitudo ultimi finis, seu ordinatio in eum operum nostrorum. Eapropter amor, qui hanc efficit ordinationem, non informis, sed gratia ipsius consortio formatus esse debet; idque iterum innuit ajens: (44) „Non facit virtutem informem defectus cuiuscumque perfectionis, sed ille tantum defectus, qui tollit ordinem ultimi finis:“ amor igitur, qui ordinem hunc virtutibus restituit, gratia informationem eisdem reddit, ac proinde formatus et ipse est. (45) „Charitas, addit, non potest remanere informis, cum sit ultima forma virtutum ex hoc, quod respicit Deum in ratione finis ultimi.“ Si charitas informis esse nequit, quia Deum hoc pacto conspicit, neque amor informis erit, qui opera nostra in Deum ipsum refert ultimum finem. Quocirca amorem initialiem, et informem, qui à gratia et charitate non veniat, sed cum peccato sit, vel nescivit D. Thomas, vel ad ordinationem istam conficiendam ratus est insufficientem. Vides alia S. Doctoris verba infra Cap. XXXI. n. 12. et Cap. XXXI. n. 10. Unde perspicuum videtur, quod ex ejus mente homo dum in peccato manet, ordinationis non implet mandatum, atque idcirco nec dilectionis praeceptum, utramque enim eodem opere servatur, nempe actu à gratia, et habitu charitatis exente, qui in peccatore ipso non est: et ideo ut iussa isthac custodiat, justificari prius debet. Sed iterum audi Aquinatem: (46) „Homo in statu natura integræ dilectionem sui ipsius referebat ad amorem Dei sicut ad finem, et similiter dilectionem omnium aliarum rerum; et ita Deum diligebat plusquam se ipsum, et super omnia. Sed in statu naturæ corruptæ homo ab hoc deficit secundum appetitum voluntatis rationalis, quæ propter corruptionem naturæ sequitur bonum privatum, nisi sanetur per gratiam.“ Et loquitur de dilectione, ac relatione naturalibus, quas homo integer perficeret: si ex itaque peccatori, antequam sanetur per gratiam, desunt, quomodo supernaturales inerunt, de quibus agitur? At dum justus, ac Dei amicus sit, eum concomitanter amat, et amore isto se, suaque omnia in ipsum refert, et sic utramque implet legem. Imo quādū in Dei amicitia perseverat, ordinationem istam saxe iterat, quia sapis etiam amat, iuxta illud: (47) „Omni tempore diligit qui amicus est.“ Sed tam justus, quam injustus, si Deum non amat, cum dilectionis, et ordinationis lex viget, sine dubio peccant. Tempore vero quo non ligat illa lex, peccator opera virtutum exercere valet, qua bona utique erunt; et nec extrinsecus temerabuntur, etsi in Deum super omnia dilectum non ordinentur; quia nec dilectionem nec ordinationem tunc adhibere tenetur: (48) „Non obligamur, ait D. Thomas, ad hoc, quod quilibet actu dirigatur in finem illum, in quem non potest nisi fides dirigere, quia praecpta affirmativa non obligant ad semper, quamvis semper obligent: et ideo non oportet, ut actus infidelium, qui in finem illum non est ordinatus, semper sit pec-

(42) 2. 2. q. 26. a. 1. ad. 1.

(43) 4. Sent. d. 17. q. 1. a. 2. quæstiunc. 2. ad. 3.

(44) De virtutibus, q. 2. 2. 6. ad. 11.

(45) 2. 2. q. 24. a. 12. ad. 5.

(46) 1. 2. q. 109. a. 2. c.

(47) Prov. 17. 17.

(48) 2. Sent. d. 41. q. 1. a. 2. ad. 4.

, catum, sed solum pro tempore illo, in quo tenetur, actu suum in finem ultimum referre.“

36. Hinc deducitur, tempore, quo lex ordinationis non obligat, præcepta alia impletiri posse, quin opera, quibus servantur, in Deum referri debeant. Et hoc similiter asserere videtur Angelicus ipse Magister, dum de præcepto honorandi parentes inquit: (49) „Sub præcepto charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde, ad quod pertinet ut omnia referantur in Deum; et ideo præceptum charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum. Sic ergo qui honorat parentes, tenet ex charitate honorare, non ex vi hujus præcepti quod est: Honora parentes; sed ex vi hujus præcepti: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et cum ista sint duo præcepta affirmativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare: et ita potest contingi, quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgredietur præceptum de omissione modi charitatis:“ id est, relationis operum in Deum. Itaque relationis, seu ordinationis legi non urgente, peccator, qui parentibus suis defert honorem, hoc præceptum implet: Honora parentes; et minime peccat, etsi honorationem istam in Deum non referat, eam namque referre tunc non adigitur. Sed cum lex ista vigeret: Diliges Dominum Deum tuum: debet ex charitate, sive propter Deum super omnia dilectum parentes honorare, ordinando scilicet honorationem ipsam in Deum ultimum finem ita amatum; quod si non præstiterit, peccat. Et idem est de iussis alios. In viro autem justo amor, quo Deum prius dilexit, et se, suaque omnia in eum retulit, virtute manet: et ideo cum bene agit, etsi tum Deum non amet actu, propter Deum agere censemur. Unde constat itidem: Initialistas ex lege ordinationis præfatae haud recte deducere necessitatem amoris initialis à peccatore abhendi, cum præviæ se ad Sacramentum aptari quoniam si lex ista tunc non obligat, amorem habere non tenetur, quo in Deum super omnia dilectum actu referat, quibus preparatur. Si vero lex urget, amare quidem obstringit, et ordinate; sed tum amor non prævia, sed concomitans est dispositio, quia amor ordinationem efficiens exire debet a gratia, et habitu charitatis.

37. Quinimo nec delinquare peccator ipse dicendus est, dum charitate orbatus credit, sperat, timet, dolet, ac cetera præstat, quibus ad Sacramentum aptatur, licet eum dilectionis, et ordinationis lex tunc liget; illam enim servare nequit, nisi prius actu hos exerceat: qui quidem ad legis ipsius custodiā eum comparant, seu ad gratianam, et charitatem obtinendas, quibus Deum amet, in ipsumque sua cuncta dirigat: unde ex tunc jam dispositio, et inchoate legem eam implet. (50) „Non enim, ait D. Thomas, est impossible, hoc præceptum observare, quod est de actu charitatis, quia homo potest se disponere ad charitatem habendam, et quando habuerit eam, potest ea uti.“ Peccator sese preparans ad charitatem independendam, qua Deum amet, dilectionis statutum non frangit: igitur nec ordinationem jussum. Idem ipse dum præviæ se disponi ad Pœnitentia Sacramentum, hujus suscipiendo legi jam incipit parere, quam idcirco minimè pefstringit. Fur itidem dum fodit, mendicat, aut quid simile præstat, ut nummulus habeat ad restitutionem efficiendam, quam nequit aliter petagere, restitutionem legem non violat, sed eam potius, quantum valet, adimplere incipit. Haud itaque secus is, qui charitate carer, dum credit, sperat, timet, dolet, mandati, quo Deum amare, in eumque omnia referre adstringitur, transgressor non est: illud namque, nisi prævia opera ea efficiat, nullatenus implebit: ac propterea dum illa exequitur, mandati hujus inchoat obsequiantiam. Et observandum, Angelicum Præceptorem solitus præscribere homini charitate exuto, quod se disponat ad charitatem assequendam, secus vero quod habeat usum, seu actu charitatis; hunc enim ei dumtaxat præcipit, qui jam charitatem possidet: ubi satis innuit, hominem charitate privatum non habere actu charitatis, nempe amorem Dei super omnia, ac promide nec dilectionis, et ordinationis præceptum custodire, sed se unicè ad ejus custodiā præparare. In quo everttere videtur Initialistarum dogma asserentium, quod homo antequam charitatem

CAPUT. IX.

68. acquirat, habere debet actum charitatis, seu amorem Dei super omnia, quo impletat p̄ceptum illud.

38. Præterea aliqua ratione in Deum nostra opera, deficiente charitate, referri possunt, nempe fide, ac spe: harum enim finis, et objectum Deus est, codem Magistro teste: (51) „ Religio, ait, non est virtus theologica, cuius objectum est ultimus finis. . . „ Virtutes autem theologica, scilicet fides, spes, et charitas habent actum circa Deum, sicut circa proprium objectum. “ Fides Deum respicit, uti est infallibiliter verus, spes ut misericorditer remunerat: quocirca non solum fidei, ac spei actus, verum et alia opera, qua ex fide, ac spe facimus, propter Deum facimus. Religio item Deum aspicit, non ut objectum, sed ut finem; et ideo actus Religionis, et quidquid ex religione fit, ob Deum similiter finem nostrum exercetur: (52) „ Religio, subdit ipse, ordinat hominem in Deum, non sicut in objectum, sed sicut in finem.“

39. Sentiunt insuper complures, quod dum quis virtutis honestate illeactus aliquid agit, propter Deum itidem agit, quia honestas virtutis se ipsa in Deum, à quo venit, ordinata est. Id autem displaceat Berti, astruitque idcirco: „ operantes propter solam virtutis honestatem, inflati vento ambitionis: “ ob idque si ob temperantia bonitatem jejunas, aut à vino abstines, ambitioni succumbis: si ob castitatem pulchritudinem vitam agis celibem, aut fugis consortia feminarum, ambitione fedaris: si ob justitiam decorum leges servas, officia dignioribus largiri, rem alienam restitus, ambitioni inservis: si ob misericordia præstantiam nudum operis, esurientem alis, sitibundum refrigeras, ambitione laboras. Imo per ipsum, dum deficit charitas, aut ambitione, aut philautia, aut inani gloria, aut simili virtu inſciuntur Catholici, qui ob orationis excellentiam divinas canunt laudes, vel orant Patrem suum in abscondito: Iudei, qui ob religionis christiane securitatem, baptismum petunt: Schismatici, Hæretici, Apostata, qui ob fideli catholice infallibili veritatem Ecclesie communionem, pacemque requirunt: ac demum qui ob perfectionem spei, in Deo sperant. Unde opera hujusmodi prava erunt, nedum quod in Deum finem ultimum non ordinantur, sed etiam quia perverso fine flunt. At hæc omnia incredibilia mihi sunt, et ideo sentiū eorum sententia subscriberem, qui opera propter honestatem virtutis exercita, honestatis ipsius beneficio in Deum jam relata, ac subinde bona arbitrantur, et absque sorde ullæ. Hoc haud obscurè innuit D. Thomas, dum ait: (53) „ Quicumque actu intendit aliquem finem secundarium, virtute intendit finem principalem, sicut Medicus dum colligit herbas, actu intendi conficeret potionem, nihil fortassis de sanitate cogitans, virtualliter tamen intendit sanitatem, propter quam potionem dat. “ Igitur et qui actum virtutis exercet ob ipsius virtutis bonum, quod finis secundarius est virtutis, licet de bonitate divina, qua ejus finis est præcipuus, nil fortasse cogitet, eam tamen virtualiter intendit. Ait etiam Doctor Angelicus: (54) „ Fides dirigit intentionem in finem ultimum, sed ratio naturalis, vel prudentia potest dirigere in aliquam finem proximum; et quia ille finis proximus est ordinabilis in finem ultimum, etiam actus non ordinatur, ideo in infidelibus, quorum actus per vim rationis in talen finem diriguntur, possunt aliqui actus esse boni, sed deficientes a perfecta bonitate, secundum quam actus est meritorius. “ Opus itaque hominis infidelis, si fiat propter finem proximum, qui in ultimum ordinabilis sit, quamvis actus in eum non ordinetur, bonum est: ac proinde alterius cujuscumque peccatoris opera erunt similiter innoxia, etsi in Deum actu non dirigantur, modo fiant ob ipsius virtutis bonum, hoc enim in Deum ordinatum est. (55) „ Virtutes, ait ipse Aquinas, sunt circa quadam bona creata, qua ordinantur ad bonum increatum sicut ad ultimum finem: “ decriit tamen operibus hisce, et virtutibus, à quibus proficiuntur, bonitas vita æterne meritoria, hæc namque absque gratia, et charitate nullibi consistit.

40. His tamen Berti neutiquam acquiescat, cum velit, et doceat eum etiam, quæ sine relatione, aut dilectione actus agit virtutum, delinquare, non quidem, quia actus

(51) 2. 2. q. 81. a. 5. c. et ad. 1.

(52) Ibi ad 2.

(53) De virtutibus q. 2. a. 11. ad 2.

(54) 2. Sent. d. 41. q. 4 a. 2. ad 2.

(55) De virtutibus q. 2. a. 3. c.

CAPUT. IX.

69.

illos, qui boni sunt, exercet, sed quia eos exercet sine dilectione Dei: (56) „ Qui nudem operit, inquit, qui continentiam servat, qui honorat parentes, non peccat, sed bona opera facit: peccat tamen, et bonum non bene facit, quia non diligit Dominum ex toto corde.“ Imo virtutes ipsas à quibus actus illi exoriuntur, si dilectionis consortio careant, veras negat esse virtutes, ajens: (57) „ In Augustiniana Schola non dantur virtutes steriles, et infructuosa; quia non est virtus quidquid non recto fine peragitur, nec per agitur recto fine, quidquid non sit propter Deum. Ad hoc autem ut aliquid sit propter Deum, opus est amore Dei, sine quo nemo bene utitur creaturis... Virtutes itaque eorum, qui inter Gentiles ceteris visi sunt antecellere, nequam virtutes vera fuerunt... Verbo dicamus: Augustinus verae virtutes non agnoscit, nisi quæ Deo serviunt, quæ propter Deum exercuntur, quæ ad Deum referuntur.“ Cum autem relatio ista, ipso Berti judice, charitate sit agenda, nec in Christianis, qui charitatem non habent, vera erunt virtutes. Sed alieuius disquisitionis doctrina hujusmodi est.

41. Seire vero, ut hæc solvantur, opera pretium erit, charitatem virtutum formam nuncupari, quia virtutes præter formam sibi propriam, aliam ipsis communem à charitate ipsa habere solent, quatenus hac eas in Deum dirigit, et vita eterna meritarias reddit. (58) „ A proprio fine, inquit D. Thomas, et à proprio objecto qualibet virtus habet formam specialem, per quam est hæc virtus: sed à charitate habet quandam formam communem, secundum quam est meritaria vita eterna.“ Hæc communis forma extrinseca virtutibus est, non intrinseca, addit enim: „ Charitas non est forma intrinseca“ Et iterum: „ Charitas non est perfectio intrinseca aliarum virtutum, sed extrinseca.“ Unde virtutes sine charitate, et merito plerunque consistunt, siveque verae virtutes, omnia scilicet in se habentes, que vera virtus exposcit, seu speciali forma constantes, qua earum quavis est hæc virtus, orbata tamen extrinsecæ formatione, ex merito charitatis.

42. Igitur ante charitatem amorem esse queunt in peccatore virtutes tam naturales, quam supernaturales, que verae virtutes sint secundum formam, que ipsis propria est; secus tamen secundum formam communem. Hujusmodi autem virtutes steriles, et infructuosa vocari absolute nequeunt, suos enim enituntur actus, qui quidem, si naturales sunt, peccata impedirent, actus namque castitatis luxuria vitat culpam; si supernaturales, peccatorem ad gratiam disponunt, quocirca insecurda dumtaxat appellanda sunt, si conferantur cum vita eterna merito, quod nondum parvum. Profectò in peccatore catholicò charitatis expertise, et meriti, manent fides, spes, et religio, quæ supernaturales sunt virtutes: et hinc deducitur, quod et in ipso, et in infidelī consisteret etiam valeant virtutes morales, ha namque minoren habent, quam illæ cum statu peccati repugnantiam: sed tam naturalis, quam supernaturalis virtutis opera propter Deum sunt; hujus enim actus Deum suspecti uti finem, ac subinde propter eum sit: actus vero illius fit propter bonum creatum, quod in Deum ordinatum est.

43. Quod autem peccator catholicus habere valeat fidem, spem, et religionem, doctrina est Ecclesiæ, nam Tridentinum ait: (59) „ Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul et fidem semper amitti, aut fidem, qua remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum, qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum, anathema sit.“ Si autem fides, qua in peccatore remanet, est vera fides, nonne etiam virtus vera erit? Deinde Clemens XI. has Quesnelli theses solemní decreto castigavit.

51. „ Fides justificat, quando operatur, sed ipsa non operatur, nisi per charitatem.“

52. „ Omnia alia salutis media continentur in fide, tamquam in suo germine, et semine; sed hæc fides non est absque amore, et fiducia.“

53. „ Deus non remunerat, nisi charitatem, quoniam charitas sola Deum honorat,

54. „ Totum deest peccatori, quando ei deest spes, et non est spes in Deo, ubi non est amor Dei.“

(56) Tom. 7. c. 6. n. 3.

(57) Tom. 5. diss. 3. c. 1. §. 6. n. 3. et 7. et 9.

(58) Loc. citato de virtutibus ad 2. et ad 18. et a. 5. ad 2.

(59) Sess. 6. can. 28.